

A 235 éves diósgyőri papíripar rövid története (1782–2017)

Pelbárt Jenő

A Diósgyőri Papírgyár a magyar papíripar legrégebbi, a 18. század végétől megszakítás nélkül működő, folyamatosan fejlődő vállalata. A hazai papír- és vízjeltörténet a diósgyőri papíripar 235 éves történetében két nagy korszakot különböztet meg.

Az első, 1782-től 1880-ig tartó, 98 éves korszak a kézműves manufaktúra, DIÓSGYŐR papírmalom kora, amelyben kézi merítéssel készültek a levegőn szárított, kiváló minőségű diósgyőri merített papírok.

A második, hosszabb, 1880-tól napjainkig tartó, 137 éves gyáripari korszak, a Diósgyőri Papírgyár kora, amelyben már a – mindig korszerű papírgépekkel felszerelt – papírgyárban készültek a diósgyőri géppapírok és párhuzamosan sokáig még a kézműves papírkészítés is gyakorlat maradt.

A két nagy korszakon belül 16 olyan működési szakaszt tartunk számon, amelyek mind valamilyen fontos változáshoz, eseményhez kötődnek. Ezeket a működési szakaszokat időrendi sorrendben követve kirajzolódik a 235 éves diósgyőri papíripar nem mindennapi története.

DIÓSGYŐR PAPÍRMALOM 1782–1880

Csejtei Martinyi Sámuel rochfalvai papírkészítő mester 1782-ben alapította a Borsod vármegyei Diósgyőrben, a Szinva-patak mellett, a Görbe part alatt a háromkeres, 36 kalapácsos DIÓSGYŐR papírmalmot. A kézműves korszak első szakaszában 1782-től haláláig (1836-ig) Martinyi Sámuel vezette a papírmalmot. A papírkészítők között ritkaságszámba menő, szokatlanul magas életkort ért meg, mert legalább 74 év körüli vagy még idősebb lehetett 1836-ban. Első papírmalmát 1774-ben alapította Rochfalván (Rozsfalván), majd népes papírkészítő családját hátrahagyva Diósgyőrben honosította meg – mintegy húszéves szakmai tapasztalata alapján – a papíripart.

Az első, díszes Martinyi vízjelpárt 1802-ből ismerjük. Mivel a megyei és távolabbi hivatalok

Diósgyőri védjegy-vízjel, 1899

számára is szállított papírt, ezért ezekben a merített ívekbe a koronás magyar címer és SM monogram-vízjele került bele.

1803-ból maradt fenn koronás-pajzsos, DG papírmalom monogramos írópapír vízjele.

1805–1831 között 26 alakváltozatban alkalmazta a postaszákos vízjelet, amely postaszákba foglalt postakürtöt ábrázol. Ez ritka, egyedi vízjelmotívumnak számít, sem más magyar, sem európai papírmalom vízjelei között nem fordul elő. A postaforgalomban ebben az időszakban terjedtek el a delizánszok, amelyekről megállás nélkül dobták le a postaszákokat az állomásnál. A diósgyőri postaszákos vízjeles papír ilyen küldemények számára készült.

Fontos dátuma ennek a korszaknak 1823, mert ebből az évből maradt fenn Martinyi Sámuel két SM monogramos rizsmajegye. Az egyik kétfejű sasos, DIOS=GYÖRER GROS=REGEST feliratú, német nyelvű, papíralak rizsmajegy. A másik, magyar címeres, DIOS-GYÖRI NAGY=REGEST feliratú, magyar nyelvű papíralak rizsmajegy töredéke. A vörösesbarna színű fametszetes rizsmajegyeket a becsomagolt merített ívek borítójára nyomták rá, a tartalom megnevezése céljából.

1839-ben meghalt az alapító, Martinyi Sámuel, a papírmalom irányítását özvegye, Farkas Mária vette át. Ebben a második szakaszban (1839–1842) a kisebb papíralakokhoz a DIOS=GYÖR (1839), DIOS GYÖRI MEDIAN (1840) és a legnagyobb papíralakhoz a DIOS GYÖRI REGEST (1841) vízjelet használták egészen 1842-ig.

A kézműves korszak harmadik szakasza 1842-ben kezdődött meg, amikor Farkas Mária eladta a DIÓSGYŐR papírmalmot a Fiedler és Társa kassai kereskedő cégnek. Ekkor a manufaktúra új neve Császári és Királyi Diósgyőri Papiros Gyár lett (de csak nevében, mert továbbra is papírmalomként működött). Ebből az időből ismerjük a DIOSGYÖRI KÖZÉP (1847) és az N: KANZLEY (nagykancelláriai) (1848) papíralak vízjeleket. A manufaktúra élére az ausztriai Welsből Greutter Antalt szerződtette műszaki vezetőnek Fiedler Károly.

1847-ben a „Diós-Győri merített papírgyár” Ipartestületi Bizonyítványt kapott és Nagy Ezüst Érdempénzt, amelyet Kossuth Lajos választmányi igazgató és Batthyány Lajos egyesületi elnök is aláírt.

1860-ban, amikor Greutter Antal társtulajdonosként belépett az egyik tulajdonos helyébe, ismét változott a papírgyár neve: Diósgyőri Papírgyár Társulat lett. Az 1878-ig tartó időszakban olyan arab számmal jelzett papíralak vízjeleket használt a papírgyár, mint például a DIOSGYÖRI 2. SZÁM (1871). A változó vonalszélességű, magyar ékezetes váltó vízjelek szintén ekkor kerültek forgalomba: VÁLTÓ (1873).

A kizárólag kézi merítésű korszak utolsó szakaszának kezdetén, 1878-ban az iglói papírmalom-tulajdonos Kolba Mihály és Fia cég vette meg a papírmalmot. Kolba Mihály és Fia Diósgyőri Papírgyára néven folytatta működését egészen 1880-ig, amikor hengersizítés papírgéppel szerelték fel és így valóban papírgyárrá alakult. A gépi meghajtást egy 40 lóerős turbina és 30 lóerős gőzgép szolgáltatta. A diósgyőri író-nyomó papírok az 1885. évi Országos Általános Kiállításon Nagy Érmeket nyertek. Ennek az időszaknak a jellegzetes vízjelei a REGEST (1887), NAGY (1888) és a DIOS GYÖRI (1890) papíralak vízjelek voltak.

A hatodik fejlődési szakasz tíz évig, 1890-ig tartott, amikor leégett a papírgyár jelentős része. Az 1890–1892 közötti hetedik szakasz – a papírgyár gyors újjáépítése – még Kolba Mihály életében megtörtént. Fia, Kolba Károly a Párizsi Világkiállításon két legújabb típusú Escher Wyss

Kalligrafikus diósgyőri váltó-vízjel, 1875

gyártmányú hengersizítés papírgépet és négy hollandit vásárolt. A kiállított diósgyőri merített papírok a világkiállítás aranyérmét nyerték el, és elindultak a világhírnév felé vezető úton. 1892-ben meghalt Kolba Mihály, örökösei, Kolba Károly és Miksa a gyár nevét Kolba Mihály Fiai Diósgyőri Papírgyára névre változtatták. Ezzel kezdetét vette a papírgyár nyolcadik fejlődési szakasza, amely 1892-től 1916-ig tartott. Az időszak egyik jellegzetes vízjele: MERITETT 102 sz: felirat vízjel.

1894-ből maradt fenn a Diósgyőri Papírgyárat ábrázoló olyan képes levelezőlap, amelyet Kolba Viktor írt. Értékpapírok (részvények, kötvények) papírjából ismert a kor egyik legnagyobb diósgyőri koronás címer vízjele (1895).

1896-ban a budapesti Ezredéves Országos kiállításon – 18 magyar papírgyár között újabb elismerést kapott a Kolba Mihály Fiai Diósgyőri Papírgyára – az Országos Iparegyesület emléklapját és Nagy Millenniumi Érmeket nyertek kiváló minőségű merített és hengersizítés papírjai. Ekkor 80 munkást foglalkoztatott a gyár és már 100 lóerős turbina és 150 lóerős gőzgép biztosította a papírgépek meghajtását. A papírgyár 1896-os hirdetéséből megtudhatjuk, hogy a papírgyár készít: „merített, tisztán rongyból, pótló anyagok nélkül, levegőn szárított, érték, okmány-, irodai és fogalmazó papirosokat víznyomattal, tömeg vagy állati enyvezéssel. Azonkívül utánzott merített, irodai, fogalmazó, valamint csomagoló papírokat.”

A papírgyár életének egyik fontos eseménye 1899-ben a tölgylevelés vízjel védjegy bejegyzése a Miskolci Kereskedelmi és Iparkamaránál. Ezt később a 20. század elején 1909-ben és 1921-ben kétszer megújították.

1900-ban a Kolba család vállalkozását már az ország 12 legnagyobb papírgyára között jegyezték. Ettől kezdve mint „a hazai összes nagy papírgyarak” egyikét, kereskedelmi miniszteri rendelet kötelezte arra, hogy az általa gyártott és

forgalomba hozott minden papírtermékét lássa el gyári vízjel védjegyével. 1900-ból ismert az I. Ferenc Józsefet ábrázoló árnyalatos diósgyőri portré vízjel. 1901-ben Kolba Maximilian vezeti az üzemet. Ebben az időszakban többféle méretben és rajzi változatban tűnnek fel a géppapírokban a diósgyőri SZABVANY 2. vízjelek, a merített papírok vízjelei között pedig a DIOSGYŐRI MEDIAN. MERITETT felirat vízjelek. Az éves termelés eléri a 300 ezer kilogrammot. Ebben a működési szakaszban a részvényekhez gyártott papírokhoz a nagyméretű ÁLLAMKINCSTÁR felirat vízjelek sokféle rajzi változatát használják.

1908-ból maradt fenn a papírgyár egy másik látképe. Az 1910-es években hivatalos iratok gyakori vízjele a BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS felirat vízjel. 1912-ből ismert, hogy a diósgyőri tölgylevelés vízjelvédjeggel ellátott papírok Németországban is forgalomba kerültek.

A gyár 1914-es hirdetése közli, hogy a Kolba Mihály Fiai Diósgyőri Papírgyára: „Magyarország egyedüli papírgyára, mely légenszártott rongyanyagból készült, merített, valódi vízjegyű, okmány-, irodai és fogalmi papírost gyárt. 1880. év óta a m. kir. államnyomdai merített papírok szállítója. Összes papírjaink védjeggel és jóságai fokozattal vannak ellátva. Gyárunkat jelentékenyen kibővítvén, a megrendeléseket azonnal elintézhjük.”

Az 1914–1920 közötti első világháborús időszakban nehéz éveket élt át a gyár. A háború után Közép-Magyarországon egyedül maradt, mert a többi magyar papírgyárat elcsatolták. A korábbi állami megrendelések jelentősen csökkentek, gépei időközben elavultak, a termelés visszaesett. Szerencsére ez nem tartott sokáig, a gyár néhány év alatt leküzdötte a nehézségeket. A kor jellegzetes diósgyőri vízjelei a csillagkereszt bélyeg vízjelek (1921), a négykalászos vízjel (1922) és hasonló részvény vízjelek sokasága.

1916–1925 között – a gyár történetének kilencedik szakaszában – a gyár új neve: Kolba Mihály Fiai Diósgyőri Papír- és Papírlemezgyára. Először van adat arról, hogy sűrű papírlemezket előállító papírlemezgépet is működtetnek. A két 138 cm-es papírgép gyártmányai között érték-, okmány-, itatós és utánzott merített papírok, valamint árnyalatos vízjelű váltópapírok is szerepelnek. 1917-ből maradt fenn a gyárnak egy színes látképe. Ebben az időszakban az utánzott merített papírok gyakori vízjeleit a római (II., III, IV) számokkal jelezték.

Rigler József Ede magyar papírkereskedő vízjele 1927-ből diósgyőri tölgylevelés vízjel-védjeggel

1924-ben megalakult a Magyar Nemzeti Bank, MNB embléma vízjeles részvényt papírja Diósgyőrben készült, ám hamarosan ennél közelebbi kapcsolat is kialakult a nemzet bankjával.

1925-ben megkezdődött a gyár történetének tizedik szakasza, amikor új működési formája részvénytársaság lett, és neve Diósgyőri Papírgyár Részvénytársaságra változott. Banki kölcsönből egy 195 cm szélességű síkszítás papírgépet vásároltak az osztrák Salzer papírgyártól, amelyet a Voith cég épített át. A gyár bel- és külföldi vezérképviselőt az Első Magyar Papírpar Rt. (MPI) vette át a Magyar Nemzeti Bank kérésére. Az MPI kereskedelmi fedezetet vállalt a gyár teljes termelésének átvételére és bizományosi értékesítésére. Így a termelés egy részét az MNB kötötte le, a többit pedig az MPI vette át. Egyik bizományosi lerakata Budapesten, a Falk Miksa utcában a Papírművek Rt. volt.

Ebben az időszakban a Diósgyőri Papírgyár Rt.-nek egy síkszítás papírgépe, 4 hollandi őrlője, egy 250 lóerős egyenáramú gőzgépe, simító kalandere, keresztvágógépe, görgőjárata, két nagyméretű kazánja és három elektromotorja volt. Az MPI és az MNB előírta a bankjegy-, részvény-, kötvény- és értékpapírokhoz használható alapanyagokat is: len és pamut keveréke, valamint kender lehetett.

1926-ban a kor jellegzetes diósgyőri vízjelei közé tartozott a szárnyaskerék vízjel. A diósgyőri tölgylevelés vízjel védjegy néhány általános célú – védjegyoltalomban nem részesített – kereskedői vízjelbe is belekerült. Ilyen volt például 1927-ben a Rigler József Ede Papírneműgyár Rt. ADRIA RJE fantázianévű, kör alakú levélpapír és boríték vízjele.

1928-ban a gyár üzemvezetője Kolba Róbert volt, iparendélye papírgyár és papírlemezyár működtetésére szült.

1929-ben papagáj vízjeles nyomópapír készült a gyomai Kner Nyomda részére. 1930-ból ismert az egyedi rajzolatú izzólámpa vízjel részvénytárhoz.

A tölgylevelés vízjel védjegy előfordul összetett papíralak- és papírfajta vízjelekkel együtt is. A Magyar Királyi Központi Díj- és Illetékkiszabási Hivatal használta a diósgyőri sokszorosítópapír SS 106 97 jelzéssel ellátott vízjelét 1931-ben.

A Diósgyőri Papírgyár Rt.-től nem volt idegen a jótékonyág sem, szívesen támogatta a kultúrát is. Ennek egyik szép példája 1935–1936-ban József Attila Medvetánc és Nagyon fáj című verseskötetének kiadásához nyújtott diósgyőri papírtámogatás.

A gyár 1936-os hirdetése a hagyományos és a megváltozott termékstruktúráról ad hírt. Eszerint a Diósgyőri Papírgyár Rt. gyárt: „merített papírt, bankposta- és legfinomabb levélpapírost, illusztrációs nyomó-, offset- és mélynyomópapírost, tollkönnyű nyomó- és valódi biblíanyomópapírost stb., stb.” Jellegzetes diósgyőri részvény- és kötvénypapír vízjel ez idő tájt a négykalászos Hermész-kerék (1936) és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Rt. pénztárjegyének „virágos” kombinált vízjele 1938-ból. Híres, tölgylevelés vízjel védjeggyel ellátott kereskedői vízjel a Szénásy Béla budapesti papírnagykereskedő részére gyártott, SZB monogramos, famentes irodai papír vízjele 1939-ből, az Old Style 1943-ból és számos banki célú részvény vízjel, mint például a Magyar Leszámloló- és Pénzváltó Bank magyar címeres saját vízjele 1945-ből.

A mindössze két évig tartó tizenegyedik történeti szakasz kezdő éve 1945, ismét az újrakezdés éve. Szerencsére a második világháború jelentős károkat nem okozott a papírgyár épületeiben és gépeiben, ezért 1945 elején újraindulhatott a termelés. Először újságpapírt, majd az elszabadult inflációt követő bankjegykibocsátásokhoz rongytartalmú ofset papírt gyártott. Így történhetett, hogy 1946. júniusban világrekord is született, a világ legnagyobb címlett inflációs bankjegyének papírja diósgyőri lett. 1946-ban tovább folytatódott az értékpapírgyártás is, elsősorban bankok részére. Egészen 1948-ig, amikor a Diósgyőri Papírgyár Rt.-t is államosították, és rövid időre Diósgyőri Papírgyár NV (Nemzeti Vállalat) lett a neve. Az MPI-től előbb az Iparügyi Mi-

nisztérium Papírgyártó Ipari Központja, majd a Könnyűipari Minisztérium Papíripari Igazgatósága vette át az irányítását.

1952-ben a korábbi gőzgépes meghajtást teljesen elektromos hajtásra cserélték, és megszüntették az elavult transzmissziós technikát.

1963-ban megalakult a Papíripari Vállalat (PV), a gyár neve ismét változott: a Papíripari Vállalat Diósgyőri Papírgyára névre, rövidítve PV Diósgyőri Papírgyára. Ezzel megkezdődött történetének a 13. szakasza, amely egészen 1990-ig tartott.

A gyár hagyományos termék kínálata fokozatosan fejlődött, 1965-ből ismerjük például a diósgyőri vízjeles okirati bélyegpapírokat. A Papíripari Vállalat 1967-ben azonban a korábbi termékstruktúrától teljesen eltérő, új iránnyal, papírfeldolgozó-ipari tevékenységgel bővítette ki diósgyőri gyáranak termelését. Ehhez különböző gyárakból érkeztek feldolgozó gépek: ragasztó-kasírozó, tejespalackzáró korongokat készítő, rotációs vágó- és tortaalatét-készítő gép. Megkezdődött a cukrásztálca, sajt Doboz, a húzottfedélgyártás, a kis formátumú, A4-es író-papírok ki szerelése, jegypapír, kötszersomagoló, kötészeti papírok, kartonok gyártása.

1972-ben üzembe állították a PV Csepeli Papírgyárból áttelepített, 2. számú síkszítás papírgépet. 1973-ban felszámolták a rongycellulózgyártást. Az 1980-as években alapvetően író-nyomó-, térkép- és ofset papírok, kartonok, rongytartalmú kártya alappapírok, utánzott merített papírok, levél- és műszaki papírok (DIPA) gyártása, míg a különleges papírok közül a hagyományos okmány-, bankjegy-, érték- és sorsjegypapírok gyártása került előtérbe. 1984-ben az új okmánycsaládhoz vízjeles útlevélpapír készült.

1990-ben leányvállalattá minősítették a gyárat, ismét részvénytársaság, régi-új neve pedig Diósgyőri Papírgyár Részvénytársaság lett.

1993-ban megszűnt a Papíripari Vállalat, ekkor megkezdődött a papírgyár történetének 15. szakasza (1990–2011). Ekkor a részvényesi jogok gyakorlása a Magyar Nemzeti Bank tulajdonában lévő Pénzjegynyomda Zrt.-hez került. Hengerszítás, modern bankjegypapírok készültek (1998, 2003).

2011 a gyártörténet 16. szakaszának kezdő éve, 2011-től a Diósgyőri Papírgyár zártkörű részvénytársaságként működik, rövidített neve DIPA Zrt. Régi-új, hagyományos profilja okmány-, bankjegy-, érték-, jegyalappapírok, vízjeles nyomópapírok, biztonsági kartonok, közhiteles okmányok és öntapadós biztonsági papírok gyártása.